

Книжка «Літопис самовидців: Дев'ять місяців українського спротиву» як художня література некласичного формату

Ніна Головченко,
кандидат педагогічних наук, доцент
Університет «Україна»
м. Київ

Про Євромайдан, Революцію Гідності, анексію Криму й Антитерористичну операцію (АТО) в Україні видано багато книжок: «Євромайдан: хроніка відчуттів», «Небесна сотня: книга-реквієм», «Небесна сотня: антологія майданівських віршів», «Теплі історії з Майдану», «Вірші з війни», «Материнська молитва» тощо...

Не беруся так категорично оцінювати кожне з видань на цю тему, як Ірина Славінська: *«Я читала чимало опублікованих у нас книжок "про Євромайдан". І вони всі назагал жакливі. Крім, може, збірок першоджерел-статусів-твітів-колонок. Крім, може, частини поезії. Оце дочитала "Євромайдан. Хроніка в новелах" і традиційно роздратувалася: люди продовжують гнати графоманський порожняк, але з євромайданною вивіскою. Так, щиро. Так, місцями на розрив аорти. Так, там є декілька добрих текстів. Щоправда, вони не є новелами. Плюс-мінус жодний текст збірки не є новелою... Уф, невже оті всі роки, поки вистоюється велика добра проза, мені доведеться читати подібне сміття?»*[6]

Переконана, що література про Євромайдан, так само, як і сама подія, не може бути означена словом «сміття». Так, часом твори не фахові, дуже суб'єктивні, чи, навпаки, банальні. Але вони щирі. А щирість почуттів у будь-якому форматі треба поважати. І літературознавчий аналіз варто робити фахово, не обплывуючи побіжно, можливо, і незграбний, але відвертий вірш чи статус автора...

Найліпшим, на мою думку, книжковим виданням на цю тему є **проект Оксани Забужко «Літопис самовидців: Дев'ять місяців українського спротиву»**[1]. Це книжка для тих, хто вірить в Україну, у її народ, хто є патріотом України; для тих, хто не «живе» в інтернеті і не знає багатьох деталей усіх подій, що відбулися; для тих, хто донині не знає правди про Євромайдан; для тих, хто донині сумнівається в цінностях Євромайдану; для тих, хто здатен мислити по-новому; для тих, хто ще раз щиро переживає разом із цими текстами драматичний алгоритм дев'яти місяців, що виносили і народили, дійсно, у муках, нову Україну.

У назві книжки О. Забужко є алюзія до відомої історичної пам'ятки – «Літопису самовидця» 17 ст. (Це козацький літопис староукраїнською мовою, одне з фундаментальних джерел з історії Східної Європи, зок-

рема періоду Хмельниччини і Руїни в Україні. Написано одним автором, очевидцем подій, вихідцем зі старшини Війська Запорозького)[2].

Суть видання, яким опікувалася Оксана Стефанівна, – у доборі 150 авторів, тексти яких на Facebook чи інших *Internet*-джерелах мали більше 500 «лайків» чи «репостів». Тут є твори й Анастасії Дмитрук, і Оксани Забужко, і Сергія Жадана, і Каті Бабкіної, і звичайних людей, патріотів із Києва, Луцька, Одеси, Луганська та інших міст України.

Книжка-проект О. Забужко – це об'єктивний реалізм, багатоголоса картина буремної України, створена авторами-патріотами, не лише самовидцями, а й учасниками подій.

Нині є особлива потреба насамперед у щирості й у правдивій фіксації подій і чесних емоцій/почуттів на рівні документа, а не у високоестетичній інтелектуальній суб'єктивній еквілібристиці. Саме цю тенденцію й відчула Оксана Забужко, і ось що вона зазначила в одному з останніх інтерв'ю:

«...Восени на Львівському форумі видавців ви презентували «Літопис самовидців», книгу розповідей живих свідків Майдану... Але все це – документалістика. Чому ніхто з письменників, у тому числі й ви, не береться переосмислити те, що відбулося, і написати художню книжку?»

Для подій такого масштабу має бути серйозна історична дистанція. Ми нині ще глибоко всередині подій, ще відстрілюємося від них «короткими чергами» – віршами, піснями, дописами в соцмережах, малими літературними формами. За минулий рік в українській літературі була написана купа прекрасних віршів, бо поезія – це блискавична реакція (в сенсі миттева), як фотобліц... Якщо ви чекаєте «великих художніх книжок», романів тощо, то повірте, нічого серйозного не побачите зараз – крім документалістики. Такі події завжди вже наступне покоління осмислює. Так, сподіваюся, будуть тексти свідків, будуть мемуари, буде дедалі більше правди. Є люди, яким є що сказати, але вони поки не мають такої можливості. Ви ж врахуйте, що іде війна. А війна – це те, що руйнує ваше життя навіть у глибокому тилу – хоча б тільки тому, що нав'язує вам свій ритм, залежність від «новин з фронту». А художня книжка – дитя достатку, миру і благополуччя, бо вона вимагає усамітнення, випадання з життя і творення свого власного ритму, вона є паралельною до реальності. Написати книжку – це створити, збуду-

вати свій власний світ... На війні таке не робиться, тому і кажуть: «коли говорять гармати – музи мовчать». Всьому свій час»[3].

Чому жанр колективного літопису самовидців видається нині найбільш виправданим? Тому що з давніх часів, ще з епохи Середньовіччя, існує традиція інтерпретації історичних фактів відповідно до державницької ідеї чи ідеї героїзації чергового короля. Так, наприклад, згідно з життєписом Карла Великого (9 ст. н.е.), французькі війська пішли через Піренеї на іспанські землі на запрошення арабського володаря Ібн-аль-арабі через обіцянку великої здобичі за допомогу в міжусобній війні мусульманських (мавританських) правителів. Обіцяна нагорода – пограбування міста невірних Сарагоси. Проте Сарагосу французи не завоювали і пограбували місто басків (християн!) Помпелуну. А у «Пісні про Роланда» читаємо, що французький ар'єргард короля Карла було знищено не басками-християнами із Помпелуну, які помстилися єдиновірцям за пограбоване місто, а невірними маврами у боротьбі за любов Францію, за короля, за християнську віру...

У нас, в Україні, на початку 21 століття під час виборної кампанії до Верховної Ради 2014 року уже довелося від багатьох агітаторів чути про те, що саме їхня політична сила на 80% забезпечила початок Революції Гідності та кінець режиму Януковича... Натомість у книжці «Літопис самовидців...» від 10 грудня 2013 року зафіксовано інші статистичні дані – опитування людей на Майдані від радіо «Свобода»: «Лише 5 відсотків учасників Євромайдану стоять там через заклик опозиції... понад 90 відсотків... не належать до жодної з партій... Серед мотивів, які спонукали людей вийти на Майдан, понад 70% назвали жорстоке побиття мітингувальників в ніч на 30 листопада і репресії влади. Водночас понад 50% вказали на відмову... Януковича підписати угоду про асоціацію з ЄС. Третю позицію серед мотивів вийти на Майдан – 39 відсотків – посіли прагнення змінити владу в Україні»[1, с. 20].

І саме з метою збереження історичної правди, з метою застереження від чергової спроби квазіісторичної інтерпретації новітньої історії України варто відтворити алгоритм Євромайдану 2013–2014 рр. за записами самих українців, учасників і сучасників події, а не чекати, коли цю історію «перекосочить» черговий Табачник, аби догодити черговому «батьку нації». Як наголошує у передмові О. Забужко: «...Ми вчимося по ходу дії того, на що іншим націям пішли століття. В тому числі – говорити про себе самим: без сторонніх підказок, ні на кого не озираючись...»[1, с. 7].

Довелося почути думку й про те, що ця книжка – не художня література.

Не можу погодитися з таким твердженням через те, що, по-перше, фрагменти, які представляють цю сторінку в історії України, написані не тільки звичайними людьми, а й фаховими письменниками, поетами (О. Забужко, С.Жаданом, К. Бабкіною, Б. Гуменюком, А. Дмитрук, І. Карпою, О. Мамчич, Ю. Издриком, Д. Лазуткіним, І. Цілик, Є. Більченко, М. Савка, Татусею Бо та ін.)

По-друге, як зазначають творці проекту, ці тексти фіксують насамперед емоції, почуття, переживання і роздуми самовидців відповідно до хронології подій,

емоційно-почуттєва сфера є якраз предметом художнього твору.

Хронотоп позначений від листопада 2013 року до липня «вкраденого літа» 2014 року, від Києва до Львова, від Сімферополя до Луганська як етапи розвитку революції. Наприклад, як зазначає пізніше О. Забужко: «Майдан, насправді, пройшов три етапи... Перший – з 21-го листопада до 30-го листопада – студентський, який виступав за підписання Асоціації (теж – за повернення до раніше проголошеного курсу, до конституційної норми). З 1-го грудня до 19-го січня – найбільш масовий протестний Майдан, спровокований подіями 30 листопада... Влада Януковича весь час ламала будь-яку можливість діалогу з суспільством, вслякко демонструвала, що, мовляв, відтепер ми в цю гру грати не будемо. Типу, тепер у нас диктатура, всім «лежать-боятца», діють «закони 16 січня», кожні 10 днів відбувався якийсь акт показового насильства тощо... А вже з 19 січня мирний протест переріс у протистояння навкулачки... [3]. Очевидно, що тексти авторами проекту «Літопис самовидців...» свідомо добиралися у певній системі.

По-третє, ці тексти структуровані і вибудовані за логікою розвитку сюжету, що відчувається на рівні підтексту: зав'язка, розвиток подій, низка перипетій, кульмінація, розв'язка – на якомусь етапі, але не кінець історії. Драматичні історії про проблеми, сумніви, розчарування, захоплення, стійкість, мужність, типологію українців на зламі системи цінностей якраз і показують передумови і розвиток національної Революції Гідності. Ці фрагменти різні за змістом і стилем, але саме отака **фрагментарність композиції** забезпечує об'єктивність зображуваного. **Патріотичний пафос** поєднує ці, на перший погляд, еkleктичні сторінки у єдиний твір. Десь тяжка трагічна емоція, десь самоіронія, десь парадоксальна ситуація, однак усе це в цілому звучить як патетична симфонія.

Для мене це – художній текст, **художня література неklasичного формату**, але з усіма структурними складовими: темою, ідеєю, проблематикою, системою образів, переважаючим пафосом, еkleктичною стильовою палітрою, своєрідною композицією.

Упорядник книжки Тетяна Терен у передньому слові визначає **цілі і завдання проекту**: мета – «побачити сутнісне», коли «намагаєшся зібрати із клаптиків не хронологічну, а емоційну канву пережитих місяців», «відшукати найправдивіше, найщемкіші сповіді, одкровення, осмислення, переживання дев'яти місяців нашого спротиву»; джерело – соціальні мережі в інтернеті; жанри – пости, блоги, колонки, вірші; герої – тут є «безліч невідомих героїв, які за ці дев'ять місяців навчилися не чекати нічого від влади, а покладатися лише на самих себе». «У цій книзі ми не дали слова політикам, бо ж такою очевидною нині є минуцність їхніх заяв, обіцянок і навіть імен...» [1, с. 4–5].

Отже, ті, що вирішили покладатися на самих себе, а не на політиків, і написали цей літопис у добу спротиву: десь разом із письменниками/поетами і журналістами, а десь і замість них.

Тема Майдану звучить у кожному фрагменті книжки, але по-своєму: то як проблема вибору (іти чи не йти?) чи чому йти («але ЗАВТРА Я ВИЙДУ, бо ніхто не має права спрямовувати силу проти мирних демон-

странтів...» [1, с.16]); то як поетичний образ «мого покоління, що «приходить до тям» у вірші Д. Лазуткіна [1, с.10–11]; то як драма «хлопця у формі» («Тато хоче їхати сюди, до людей на Майдан... Хоч батько і розуміє мою ситуацію, а в очі дивитися буде соромно...» [1, с.13]). Чи як високе відчуття святості справи, за яку постали: «Ночевал в Михайловском соборе. Там читали красивую молитву. Люди спали на коврах, расстеленных в храме. Очень сильное переживание силы, которое несет в себе молитва и святое место. Почувствовал всем телом, что в Украине есть СВЯТОЕ. И это есть в каждом из нас, это те наши ценности, которые важно осознать и удерживать. Ведь от нас зависит будущее, именно мы его создаем прямо сейчас» (статус Андрія Литвиненка, волонтера на кухні на Михайлівській площі, 2 грудня 2013 року [1, с.18]).

Сюжет розвивається з 24 листопада 2013 року, своєрідного **прологу**, коли приводом черговий раз вийти на Майдан стало спільне переживання «вийти и защитить наше право быть европейцами», а не конкретний порядок денний [1, с. 9]. Коли була й ейфорія від усезагальної єдності і шляхетності: «Приїжджаю до КМДА... Заходжу – той мій стан запам'ятаю на все життя!!! Це було наче в кіно про взяття Зимнього!!! І я всередині того кіна!!! Піднімаюсь по сходах – а на морді дурна дитяча посмішка одночасно подиву та щастя!!!» [1, с. 18–19]. Коли була і суха статистика про мотиви виходу на Майдан від Міжнародного інституту соціології та фонду ім. Ілька Кучеріва [1, с. 20]. Тобто, матеріал у книжці подається щільно, через ретельно дібраний спектр емоцій, переживань, відчуттів, розмислів, новин зі ЗМІ і неупереджених даних наукових методів дослідження.

Однією із **зав'язок**, окрім розгону студентів 30 листопада 2013 року, загибелі Сергія Нігояна 22 січня 2014 року, стала ніч набату з 10 на 11 грудня, коли дзвонар Михайлівського собору Іван Сидор бив у дзвони, бо «на Євромайдані спецпідрозділи Беркуту пішли проти своїх громадян і почали штурм» [1, с.27]. Ця ніч, за словами Fedor Sivtsov, змінила його свідомість, свідомість багатьох українців: «...Я поверил в Бога... Я стал националистом... Я освободился от страха...» [1, с. 29].

Кульмінація – 18–20 лютого 2014 року.

«Я відчувала себе коровою, яку женуть на бойню». Olga Zhuk [1, с. 108].

«Хочу рассказать о ночи 19 февраля... Периметр держало человек 300–400, остальные – сочувствующие. Людей под утро становилось все меньше и меньше, Крещатик опустел, и те, кто остались, либо бежали, либо еле передвигались, перетаскивая к передовой все, что горит. Около пяти часов положение стало отчаянным... Было тревожно. Было страшно... По Крещатику со стороны Бессарабки бежала большая группа вооруженных щитами и битами людей до ста человек. Это был конец. Ребята взяли за камни и кинулись поджигать коктейли. Группа быстро приближалась, когда стали видны их лица, закрились сомнения, сменившиеся пониманием – Наши. Такие лица могут быть только у наших».

Мужики сорока-пятидесяти лет подбежали, встроились в колонну по четверо и первый ряд, грохнув

щитами, упал на колени. То, что мы услышали, вырвало сознание: «Брати! Пробачте, що так довго їхали». Плакали все. Все. Это была Львовская сотня...

Слава Львовской сотне. Через час был Тернополь». Sergey Suprun [1, с. 108–109].

«...Мы наступали. Безоружные. Испуганные. Растерянные. Окровавленные. Грязные. Но наступали. Люди падали...» Gilead Kroaton [1, с. 123].

«Я – мальчик».

Я сплю, свернувшись в гробу калачиком.

Мне снится футбол. В моей голове – Калашников.

Не вовремя мне, братики, пришлось расслабиться!

Жаль, девочка-врач в халатике не спасла меня...» Евгения Бильченко [1, с. 123].

«...Труп я точно не выбирал – просто выхватил у спотыкающегося от усталости парня ручку... носилок и потащил. И только через добрый десяток метров заметил, что «пассажира» нашего мы транспортируем ногами вперед, лицо его закрыто, а руки кто-то постоянно пытается закрепить на груди. И где-то там на этой груди, в кармане, пищит, не умолкая, мобильный телефон. Интересно, смогу ли когда-нибудь спокойно слушать это банальное «К Элизе»?.. Igor Burdyga [1, с. 113].

«Начало шестого утра. Михайловский...»

2014 год. Географически – Европа. Ночью в церковь везут раненых...

Рассвет, но не служат заутреню. Всегда, во все времена тут спасают души, но сейчас очень важны растерзанные пулями и гранатами тела. Поэтому не горят свечи, не звучит «Символ веры», но пахнет нашатырем, а свечной ящик завален лекарствами...» Sonya Koshkina [1, с. 114–115].

«...Умерла и родилась. В любви. Сегодня, глядя на все, я ни на секунду не испытала страха, агрессии, ненависти, отчаяния, осуждения». Екатерина Большакова [1, с.117]

«...Я вам по гроб жизни буду вдячна за те, що ви повернули українцям почуття достоїнства...» Ольга Чигиринська, статус-стьоб «про орла шизокрилого, благородного дона Володимира Путіна Красне Солнишко» [1, с.119].

«...Простіть, хлопці. Простіть, наші світлі й безповоротні, ті, на кого Україна так трагічно збідніла. І, будь ласка, не відпускайте, тримайте далі над Україною свою Небесну Варту. Моліть Бога за нас усіх». Оксана Забужко [1, с.144].

Ці жорстокі дні спричинилися до **розвитку подій, нових перипетій**:

Харків: «...На вимогу стати на коліна – послав...» Сергій Жадан [1, с.160].

Бахчисарай, Сімферополь, Севастополь: «...В Бахчисарае имеем первую женскую крымскотатарскую сотню...» Айдер Муждаба [1, с.165].

«Крым – мой. И я буду варить борщ и жарить янык, слушать Океан Эльзы и сушить вишни, буду бродить по диким пляжам Козы и смотреть на закат с Ай-Георгия». Ольга Васильченко [1, с.247].

Одеса: «Основная мысль, звучащая сегодня в городе, не дадим сделать из Одессы второй Славянск. Одесса – это Украина...» Автор невідомий [1, с. 223].

«Теперь мы точно часть Украины. Но не той с симу-

лякрами-вышиванками, а молодой, злой, динамичной. Без сегодняшней мясорубки было нельзя, увы». 3 травня 2014 року, Sergei Borovsky [1, с. 224].

Дніпропетровськ: «А я вчера была в Днепропетровске. Там теперь – тоже патриотизм. Но патриотизм страстный. Патриотизм – влюбленность. Патриотизм – секс... Патриотизм, от которого спирает дух и щемит в сердце...

И вот теперь, когда враг на пороге, мой Днепропетровск – познал первое взрослое чувство. Он влюбился. Страстно и самозабвенно, до головокружения... Днепропетровск – ты вырос. Ты – Украина». Галина Сергеева [1, с. 224–225].

У Києві «на вулицях дофіга стильних і красивих людей. Вільних якихось. Нібито їх всіх з якоїсь резервації повипускали. З'явилися посмішки. І головне – дружелюбність. Якісний ривок, порівнюючи з минулими роками, де переважну більшість зустрічаємих на вулиці людей, так зване «обличчя вулиці», можна було охарактеризувати одним словом – «задроченість». 1 липня 2014 року, Olexa Mann [1, с. 224–225].

«Події останніх днів змінили моє ставлення до країни-сусідки, у якій проживає багато моїх друзів. 2 травня була збита пара вертольотів MI-24, загинув екіпаж. Загиблі – мої колеги, офіцери, з якими ми виконували бойові завдання під егідою Місії ООН... вони вижили в Африці, але загинули від рук російських найманців...» Полковник Андрій Когут [1, с. 226].

За законами жанру, очікувала на **розв'язку** – втечу президента Януковича. Але в тексті немає такого банального акценту, фактично, навіть згадки немає про цей казус. Бо хіба це подія?..

Головним явищем, **головною проблемою**, яка поетапно досліджується і документується у книжці «Літопис самовидців...», є відродження духу українців, формування народу, нації, об'єднання українців з різних регіонів і різних національностей на засадах «добра і справедливості – на засадах того, шевченківськими словами кажучи, «праведного закону», в основі якого – «любов предвічная сугуба». Бо саме цього просив наш Кобзар для України в Бога... В перекладі на мову наших світських, сьогоденних реалій це і є – «права людини понад усе». Бо ж права людини можливі тільки на засаді поваги до людини, поваги до всього живого: на засаді любові до ближнього, любові до світу і вдячності світові – в кінцевому підсумку, вдячності Богам...» Оксана Забужко [1, с. 174-175].

Саме усвідомлення цієї істини і є **кульмінацією** у процесі духовного становлення українців 2013–2014 років. І саме завдяки кристалізації у кривавих подіях національних і загальнолюдських цінностей Революція Гідності триває донині, коли Україна живе у режимі «відкладеного літа» і відчайдушного народного спротиву військовій експансії Росії.

До розв'язки цих подій шлях тяжкий і трагічний, конфлікт не розв'язується, а загострюється. Він триває.

Фінал відкритий...

Найзахопливіше у «Літописі самовидців...» – **яскрава палітра образів-портретів людей, українців**.

Є **образи конкретні**: Сергій Нігоян [1, с. 64–66];

«юродивые» метатеми коктейлей молотова [1, с. 72]; 75-річна киянка, яку звать Леніна, учителька російської мови і літератури, яка ходить на Майдан «немного отстоять свободу» [1, с. 74–75]; задублі хлопчики-герої на Грушевського, яких силоміць переодягали в сухі шкарпетки та взуття з устілкою з прокладки «Белла»: «...Деякі хлопчики вперше в житті бачили прокладку у розпакованому вигляді...» [1, с. 78].

Образ хлопчини у статусі Христини Воробій змальовано у розвитку: «некерований Циклоп», якого тато, «чистий тобі рекетир, чи гангстер, чи зек», силоміць привів до неї на уроки української мови, «дуже добрий хлопець, з великим та щирим серцем, хоча й з норувистим характером», переформатував почуття своєї вчительки, бо, як з'ясувалося, він став одним з Героїв Небесної Сотні: «...я МАЮ В СЕРЦІ Тебе і Твою українську мову...» [1, с. 284].

Є **образи узагальнені**. Наприклад, у статусі «День без Майдана» змальовано образ пересічних людей на Деміївському базарі у Києві, які зі свого збіжжя збирають декілька машин продуктів на Майдан, і це типова поведінка українців на той час [1, с. 22]. Чи у «Словах вдячності...» від Мальтійської кухні з Івано-Франківська з нагоди «100 днів нашої праці на Майдані» до всіх, хто приносив/рубав дрова, куховарив, волонтерив, надавав пожертви, стояв на роздачі: «Смачного, беріть, прошу пана, на здоров'ячко, бережіть себе...» [1, с. 188-189]. А у вірші Ю. Іздрика «socialtrip 2.0» від 8 грудня 2013 року: «ці гранітні грудневі груди / ці гарячі грудневі нерви... / хай не змерзнуть / хай не звернуть / хай сміються / хай не плачуть» [1, с. 21] – слова звучать як надія, як заклик, як мантра до тих, хто на Майдані: не відступати... У статусі Zaven Babloyan із Харкова дібрано неймовірно точний образ нації цієї доби: «...Вы не цвет нации, потому что сейчас она еле жива и не цветет, вы ствольные клетки нации...» [1, с. 23].

Є **образ матері**, яка в Україні завжди була мірилом усіх речей: «...Ти, головне, повертайся до мами. / Десь там сивіючі за видноколом, / Матері тужать і друкать домами, / Що пахнуть ніжністю і корвалолом...» Іра Цілик [1, с. 296].

«... Я увидела мать... Она была отрешенно спокойной. Вы знаете, непередаваемый цвет лица. Он пепельный. Губы, глаза, кожа, волосы. Все единого цвета. Точнее, вообще без цвета. Ни единой краски. Мама очень молчала. Очень. Она как-то всепонимающе молчала... Я... увидела маму. Бескровную, безжизненную, всепонимающую, всепотерявшую... Мне кажется, что тот, кто видел маму, у которой убили сына, больше никогда ни в кого не сможет стрелять...» Алена Стадник [1, с. 201].

Є **образ революції**: «...Я абсолютно уверена – рано или поздно революция победит. Победит, потому что нам с вами уже нечего бояться, кроме этого странного, спокойного молчания мамы» Алена Стадник [1, с. 202].

Є **драматичний образ Донбасу**. Зсередины Донбасу: «...Нет никакого гордого трудового Донбасса. Есть край людей, живущих в тотальной депрессии, которая куполом накрывает их вот уже почти столетие. И на самом деле, когда вам говорят: «Мы хотим, чтобы Украина услышала Донбасс»... это значит: «Пожалуйста нас. Признайте нас. Мы же ваши».

Донбасс – это Украина? Без сомнений. Только мы, только наша культура могла породить такое странное неопределенное и депрессивное кодро. Растерянное и несчастное, но наше...

Мне кажется, сейчас настал тот самый момент, когда решается судьба этого края, и решается она, увы, не на Донбассе. Решается она в той самой «большой» Украине, и все зависит только от того, считаете ли вы нас братьями и придете ли вы нам на помощь...» Катерина Мола [1, с. 204–205].

Є образ «толпы агрессивной» у тролейбусі в Донецьку, яка пошматувала жовто-блакитну стрічку, зірвавши її з сумки молодій дівчини, і виштовхала дівчину з вагона. Юна симпатик Майдану з Донецька резюмує: «... На той же долбанной остановке я поняла, что я не в своей стране, я во вражеской стороне. Я не знаю, как это вылечить, ведь дети воспитываются так же. Это гангрена, которую можно только ампутировать, пока не поздно...» [1, с. 48].

Є полемічний образ Донбасу з заходу України, який поглиблює проблему і спричинює діалог: «...Мій патріотизм не настільки всеохопний, щоби бути готовим до визволення донецького краю від ворожих загарбників...

На нашому далекому сході живе зовсім інший народ. Такий, якого ми, західники, не можемо ні зрозуміти, ні прийняти, ні – тим більше – вважати за своїх...

Знаю, що це неправильно, але їх треба відпустити...

... Кожен з нас у випадку мобілізації на східний фронт може бути вбитим тільки тому, що ми інакші. І жоден з нас не готовий убивати їх тільки тому, що вони якісь не такі. Це той вододіл, яким важко знехтувати. Така реальність, такий вузол, розв'язати який не зможе ніхто...» Тарас Прохасько [1, с. 213–214].

І є український відгук із Луганська: «...Не кажіть такого, бо ми – нове покоління, яке поза межами телеекрану, покоління, яке діє, яке допомагає і повстає за право жити в одній з ВАМИ країні... Ми зараз розраховуємо на вас так, як ніколи раніше» Євген Спірін [1, с. 216–217]. «В ваших областях быдла не намного меньше, чем у нас. Нам не повезло не столько с населением, сколько с географией» Olena Anisimova [1, с. 267]...

Усі ці образи увиразнюють складність, драматизм і трагічність проблеми, яку, як гнійник, прорвала та ж революція на Майдані.

Є образ наших солдат: «Це дуже добре. Ми стоїмо обличчям до ворога, а за нашими спинами спокійне життя. Україна не повинна бачити і знати того, що бачимо ми...» vuyko_z_liska [1, с. 290].

Є образи не тільки героїв, а й тих **заробітчан на Майдані**, що набули слова-визначення «тітушки». Своєрідний портрет цієї категорії українців на прикладі свого колишнього однокласника змалювала Олена Зварич: «...Всякі є у нас. Є і спортсмени. Є студенти. І наволочі... теж вистачає... Об'єднує що? Цинізм. Так. Ми всі циніки» [1, с. 37–38].

Образи росіян, які хоч і переконані, з огляду на 13-річну владу Путіна в Росії, що «ни@уяшеньки не получится», ідуть на Майдан слідом за своїми друзинами-українками, попри скепсис, хвору спину і звільнення з роботи – «ну хотя бы попытался...» [1, с. 45].

Є образи підприємців, які «...бесплатно... просто приехал людям помочь. Как все» [1, с. 49]. Або водія метро, який закликав людей у вагонах вийти з вагонів і допомогти людям на Майдані.

Є образи беркутівців: «Ізвініте, шо ці скажені студенти тридцятого ноября так люто пи@дили вас по ногах своїми мармизами» [1, с. 93].

Крізь ці портретні «блізи» проступає багатоліка Україна, яка тяжко долає чергову сходинку на шляху свого становлення.

Відповідно до теми, проблематики, образного спектру звучить і мова «самовидців».

Книжка не соромиться **просторіччя:** «стидно»; «путиноботы» [1, с. 281]; «федераст, сепаратист, путинка, лугандон» [1, с. 257]; **інвективної лексики.** Тут є й **висока лексика:** «...А его боевое знамя лежит у Тани в шкафу и ждет Парада Победы над российским фашизмом...» Boris Filatov [1, с. 296]; використання **різних мов:** української, російської, англійської; загалом, **стильова еkleктика** є надзвичайно органічним явищем у цьому багатолікому творі: різні шрифти, різні мови, різні види текстів (проза/поезія/статистика соціологічних досліджень/новини і факти зі ЗМІ); різні стилі мовлення, наприклад стьоб у статусі Ольги Чигиринської до Путіна [1, с. 118–120]; вживання розділових знаків, великої/малої літери поза всякими нормами тощо.

Поетика твору загалом є своєрідно-народною: гімн – національна мантра [1, с. 24]; майданівці – стовбурові клітини нації [1, с. 23]; «євродиван» (про пасивну групу населення) [1, с. 24]; «идет быстрая кристаллизация того мутного раствора, которым была украинская протонация еще месяц назад...» [1, с. 32]; Майдан сьогодні (13 грудня 2013 року) – город-утопія; нинешній «Майдан – это эмбрион, из которого разовьется новая Украина» [1, с. 35]; «тітушкувати» – протистояти Майдану за 500 грн / день [1, с. 36]; «мирно, очень мирно во мне вырос из Эволюционера Революционер» [1, с. 56]; до росіян: «У нас все еще слишком разная оптика для взгляда на происходящее», «иногда мы живем в параллельных мирах, находясь в соседних квартирах» [1, с. 79, 81]; «три добрых слова для Беркута» (іронічно) [1, с. 92]; «Боже, врятуй переможців. Кохана, подай протигаз» (патетика і побутове на одному рівні) [1, с. 91]; матерям загиблих героїв: «...Мамочко, вибач за чорну хустину, / За те, що віднині будеш сама. / Тебе я любив. І любив Україну. / Вона, як і ти, була в мене одна» [1, с. 100].

Парадоксальна образність, що зустрічається у книжці найчастіше, найбільше відповідає і часу, і процесу. Вона домінує, увиразнює феноменальність українських подій.

«Только у нас могут бандеровцы охранять синагоги, евреи создавать сотни самообороны, русские могут быть украинскими националистами, а крымские татары скандировать «Крим – це Україна!» Ivan Khrapak [1, с. 182].

«...Мы жили тогда в КМДА. Знаете, чем я завтракала в КМДА? Я завтракала караваями – свадебными караваями – знаете, они еще украшены цветами и веночками. Эти каравая были с поминок мальчиков, мальчиков, которые так и не успели жениться...» Алена Стадник [1, с. 199].

«В этой сказке как-то не по Проппу: сначала на страну плеснули живой водой революции, а потом принялись поливать мертвой водой войны» Zaven Babloyan [1, с. 220].

«В Луганске же прогулка с желто-голубой ленточкой становится изощренным способом покончить с собой» Елена Луганская [1, с. 259].

«Телефоную батькам тричі на день – це мій сніданок, обід і вечеря» Любов Якимчук [1, с. 268].

«Терористи продовжують «віджимати» машини у місцевих мешканців. Пропало двоє чоловіків з машиною, кілька днів їх розшукували, а потім вони самі повернулися... Я не знаю, яким був їхній шлях, але повернулися вони без машини. Цю новину теж вважають хорошою, бо ж насправді це – добре, що живі» Любов Якимчук [1, с. 269].

Патетична образність вкраплена як акцент на кожному значущому етапі подій: «И я вдруг почувствовала, что здесь и сейчас со всеми нами происходит чудо. Мы вышли, увидели друг друга – и для нас открылось какое-то «временное окно», когда все вдруг меняется и становится возможным» Eugenia Korotych [1, с. 195].

«Наша армия сегодня по праву может называться НАРОДНОЙ! Потому что именно НАРОД ее вытаскил из той ямы, куда ее 20 лет загоняли. Этого феномена не смогли просчитать в штабе у Путина» Denis Pyatigorets [1, с. 282].

«...Небо ридма ридає, солдатики, / небо ридма ридає по вас. / Хтось на мапі звиряв маршрути, / хтось дививсь на зірки з печер... / Нерозкритими парашутами / рахуватимуть вас тепер...»

«Батьківщина або територія – / кожен сам обирає шлях...» Дмитро Лазуткін [1, с. 287].

Віщий сон (класична структурна складова героїчних пісень і епосів) про вовків, які напали на жінку, на її хату, і як вона вилами відбивалася до останнього, надає оповіді епічного характеру: «Подруга каже, що ми переживемо все це. Важко, дуже важко, але переживемо. І коли не буде сил зовсім – прийде допомога ззовні» [1, с. 294-295].

Висновки

Подієвий сюжет «Літопису самовидців...» має чітку хронологію, розлогий спектр перипетій, зав'язку і кульмінацію, але не має розв'язки – має відкритий фінал, бо війна триває... І «в цьому немає поезії / Немає поезії, коли один гине, інший вбиває...» Борис Гуменюк [1, с. 291].

Емоційно-ціннісна лінія оповіді, що розвивається на рівні підтексту, формується як чергова спроба українців вивістити, ствердити і захистити моральні і національні цінності від корупції, псевдодемократичної диктатури злочинного олігархату і проросійських політиків-зрадників. Процес творення духовного суспільства, переформатування України в націю і демократичну державу триває.

Парадоксальність/феноменальність на всіх рівнях тексту є провідною рисою книжки «Літопис самовидців...»:

після розчарування 2004 року – після Помаранчевої революції – українці таки вийшли знову на Майдан, хоч ніхто вже не очікував такого від «хохлів»;

у протистояннях на Майдані/ Інститутській/ Грушевського/в зоні АТО вималювалися ЧОЛОВІКИ – хоча мало вже хто сподівався на те, що з-за хмар «ментів», корумпованих чиновників і гастарбайтерів-заробітчанин, у яких «жизки трусилися» (за Є. Дударем), зрине український ВОІН, МУЖчина;

ніхто не міг спрогнозувати, що після багаторічної спільної історії з Росією розпочнеться **масове** переусвідомлення раніше неможливого: «Никогда мы не будем братьями ни по Родине, ни по матери...» [1, с.176];

несподіваним стало те, що західноукраїнська історія і традиції змусять переглянути не лише пісенну культуру, коли по всій Україні проводжають в останню путь з «Пливе кача по Тисині», а й поняття «бандерівщини»;

нове явище – волонтерство – стане стилем життя для більшості українців з перших днів Майдану, і насамперед для жінок;

а найліпшу книгу про Майдан теж напишуть по-новому, «усім миром» – толокою...

P.S. (Поza жанром рецензії). Працюючи над статтею, перечитувала книжку утретє. І через сторінку знову заходилося серце і бриніли сльози від щирих, чесних, відвертих рядків людей, які в ті хвилини і в тих текстах були просто геніальними.

Література

1. Літопис самовидців: Дев'ять місяців українського спротиву / Автор проекту Оксана Забужко, упорядник Тетяна Терен; передмова Світлани Алексієвич. – К. : КОМОРА, 2014. – 312 с.

2. Літопис Самовидця. Видання підготував Я.І. Дзира. К.: «Наукова думка», 1971. 208 с.

3. Глуховський М. Оксана Забужко: Станом на 7 листопада 2017 року Росії у нинішньому вигляді не існуватиме / Михайло Глуховський // Главком. 18 січня 2015 року [Ел. ресурс]. Режим доступу: <http://glavcom.ua/articles/25816.html>

4. Забужко О. Презентація проекту «Літопис самовидців: Дев'ять місяців українського спротиву» / Оксана Забужко // betv. 18 вересня 2014 р. Гогольфест TV: фестивалльне телебачення [Ел. ресурс]. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=qNqt4hqlhLY>

5. Презентація проекту: О. Забужко. «Літопис самовидців: Дев'ять місяців українського спротиву». Форум видавців, Львів, 2014 рік. / Форум Видавців 2014. **15 вересня 2014 р.** Відеоматеріал Ігора Міняйла // Мистецька студія.

[Ел. ресурс]. Режим доступу: ч.1 <https://www.youtube.com/watch?v=IsYkFoGPgCo>; ч.2 <https://www.youtube.com/watch?v=shqjpNlrSys>; ч.3 https://www.youtube.com/watch?v=9RfdBr_xlh4; ч.4 <https://www.youtube.com/watch?v=VWHY6yobgME>; ч.5 <https://www.youtube.com/watch?v=Whu4DryuwH>; ч.6 <https://www.youtube.com/watch?v=mhpb7fzcvbk>; ч.7 <https://www.youtube.com/watch?v=Z3aWmDBW9yk>.

6. Славінська І. / Ірина Славінська. Публічна сторінка на Facebook. 13 листопада 2014 року [Ел. ресурс]. Режим доступу: <https://www.facebook.com/iryna.slavinska?pnref=story>